

891.79
M99
Om
1900

ІСТОРІЯ

про

Малого Пилипка

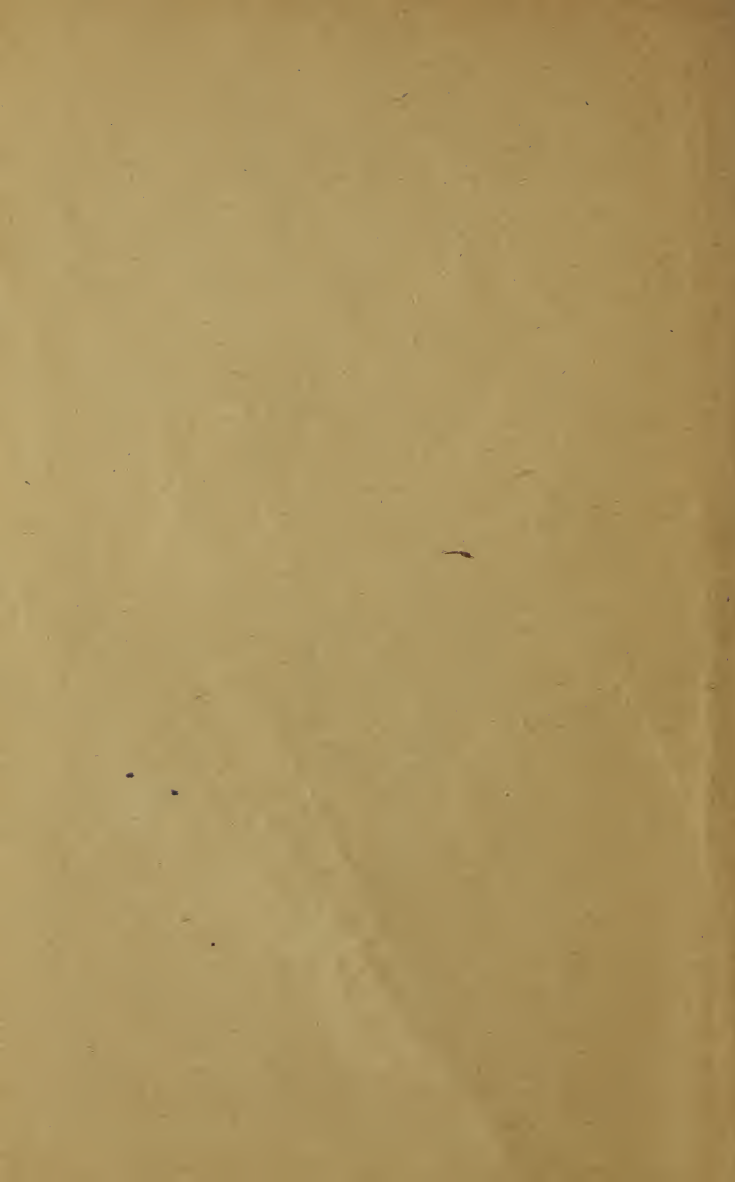
ЯК ЛЮТИЙ МОРОЗЕНКО ЗАМУЧИВ
ЄГО В ЛІСІ

Накладом Руської Книгарні
ім. Т. Шевченка
168 E. 4th Str., — New York, N. Y.

**UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
STACKS**

LIBRARY U. OF I. URBANA-CHAMPAIGN

ПАНАС МИРНИЙ.

МОРОЗЕНКО

П О В І С Т Ь.

НИКРДУР.

Цїна 20 цент.

UKRAINIAN INSTITUTE
LIBRARY GIFT •

I.

— Спи, Пилипку, спи!... Он чуєш, яке на дворі схопило ся? Гуркоче, гуде та виє... Розгуляв ся Морозенко! Нема впину старому дідузі: аж пищить усе, а він, немилосердний, давить... Знаєш Оленченого Андрійка? Укусив бідного за пальчик, аж ногтик побілів, пучка опухла. Тепер мати его і вовтузиться з ним: не знає сердешна, яку ему пораду дати... Почне одтерати — Андрійко плаче: пальчик болить: дай хухати, одігрівати — а хлопя ще дужче займаєть ся... А все через те, що не слухав матери. Мати казала ему: не ходи, синуку, на двір: Морозенко лютує! А він не послухав — пішов... От і вкусив его Морозенко за пальчук.—А тепер обом ли-

хо: Андрійкови лихо—пальчук болить, а матері друге — Андрійко нездужа!

Так з вечора на Меланки казала Катря Зайчиха своєму семилітньому синові Пилипкови, забившись з ним від страшеного холоду аж за комин, у самий куточок печі.

Було ще не пізно — тільки починало смеркати, а Катря вже зовсім на піч забрала ся. Не знати від кого й задля чого сінешні двері закрутила: хатні заціпнула.. Зняла невеличкий каганчик з полиці, засвітила — і мерщі побрала ся з сином на ніч, захопивши й сьвітло з собою.

Черепаний каганчик, що вилупила єго Катря з розбитого кашника, з каплею рижієвого олію на дні, ледви блимав у темному кутку своєю сизою горошиною на кінці кнота: пузатий комин заслоняв той підсліпий сьвіт від хатнього мороку: на печі хоч сякий-такий сьвіт борюкав ся з темнотою, зате хату окривали непроглядні померки... Видно, сьвіт неохочий заглядати в темні пристановища, де ховають ся злидні від холоду! Та й що там було осьвічувати? Хатні голі стіни — полупані: мо-

роз по виступав на їх сизим інієм: чорні двері розмалював він білими визирунками, — а на шибках повимуровав цілі барани криги: — таяла та крига помалу і спускала ся по стінах аж до долівки чорними патьоками...

У китку під божницею замість столу стояла вузесенька примостка на чотирьох паколах, вбитих в землю... Не лежало на тій примостці, — як у добрих людей буває — ні хліба шматочка, ні соли дрібочка: на двох голих дошках тії примостки чорніли тільки дїрки, де були колись сучки, що повигнивали та повипадали. А в горі з кутка виглядав невеличкий образ — не знать сьвятого, чи сьвятої, бо на йому малюнок потемнів, позлущав ся, одні тільки чорні очі сумно визирали з пожовклого обличчя, немов скаржили ся на холод та голод, що доводило ся терпіти хозіянам хати... А насупроти столу, між череватою пічкою і другою стіною, притулив ся піл з чотирьох тоненьких драничок, таких хистких, що вони хитали ся та вгинали ся і тоді, як хто до їх підходив, немов перестерігали не накладувати на їх нічого, щоб

бува не проломилі ся. Та на їх і не лежало нічого — пустісінькі, та голісінькі, як і та гола та дебела жердка, що висіла у кутку над полом. І на віщо її там привішено?... У день, правда, на їй бовтало ся лихе ряденце, а на ніч вона zostавала ся голою дровинякою, причепленою наче на те, що коли кому заманеть ся — було-б де повіситись... І — диво дивне! як се Катрі ніколи не западала така лиха думка, коли кругом неї було таке убожество непроглядне, нужда та недостача безмірні, холодні та голодні злидні!

Одначе, тоб було ще дувнійше, якби в Катриній голові заклюнулась така чорна думка в ночі на Меланки як-раз перед Василям!... Всякому звісно, що в ту ніч старий рік кінчаєть ся, а новий зачинаєть ся... На віки вічні старий зникне, занесе з собою і добре і лихе, поховає пережите й перемучене і стражданням закручене: а коли що й зоставить у людській схованці-спомонці, то все-ж то буде не кипуче життя-страждання, а тільки спогадка про его, не живе, в'їдливе лихо, а тільки его холодна облуда... Натомість новий рік

прийде, нові надії принесе з собою, а за ними, може, хоч невелику крихітку щастя... Та багатому багато його треба, а бідному — і то гаразд, коли буде що на завтра кусати, буде чим забезпечитись від холоду!

У Катрі всі ті запаси як-раз на Меланки вийшли. Ще з осені вона з ними тягла ся та держала ся: скупилась і хлібом і топливом, думала перехопитись через зиму... Та ба! Об Різдві вона побачила, що не тільки через зиму, а хочби через сьвятки перехопитись... “Тільки-б через сьвятки! дума. А там — робоча пора настане... У багатих людей назбирається не мало чорної одежи, поношеного білля, — треба його попрати... Піду до кого, або хто покличе... може хоч на хліб перепадє! А може в кого трісочок або кізяків випрошу: буде чим у хаті прокурити... Так і перетягну через зиму, — аби через сьвята!”

І от сьогодні у день Катря послідню мисочку борошенця витрусила, щоб спекти сяку-таку перепіканку: послідне полінце спалила, щоб спекти її: послідний бурачок у борщ покоришила, послідню пучку

соли в него вкинула.. “Очистила ся! Зовсім очистилась... На завтра хоч і в рай сьвятий, то чиста!” думала Катря, пораячись біля печі.

Поки серед черіню лежало трюхле полінце, дожидаючи підпалу, Катря була ніби спокійна. Правда, чорні думки і тоді вже снували по її обличчю, нерадісно сьвітили карими очима... А як вона запалила останнє полінце, як огненні язики обхопили єго кругом, то їй здало ся, буцім то її серце горить-палає!... А як почав борщ укипати, то в її серці такі кипятки підняли ся, що як вона ні кріпила ся а не видержала...

—Пилипку! синочку мій! Що ми будемо завтра їсти? — скрикнула вона — і горячою течією гірких сліз полєли ся ті капятки з очей до долу...

Пилипко підскочив до матері, припав до її облича і тихо промовив.

Цить, мамо, цить! Завтра, мамочко новий год. Я завтра піду до хрещеного батька посипати... Дасть мені батько сороковку грошей а дядина — велику паланицю, ще і ковбасу на придачу... От і буде нам

що їсти! А на гроші топлива купимо... богато-багато, щоб на усю зиму стало!

Катря утихомирила ся. Та якже було й не утихомирити ся, коли син обіцяє такі багаті приноси?

А Пилипко, як тільки знову заклопотала ся мати, уже і з хати махнув.

— Куди ти, розхрістаний та неодягнений? Мороз на дворі лютий! крикнула вона йому навдогінці.

— Я на хвилиночку, мамо.. Я зараз і верну ся.

Справді Пилипко не забарив ся. Ускочив у хату — як пуп синий, зубами цокоче.

— А що, не я тобі казала: не йди? І куди ти ходив?

— Я за пашнею, мамочко, бігав.

— За чим?

— За пашнею. Сусідний хлопець обіцяв ся пашні на посипане дати... Я до його бігав... Ось вона, — так з рукавичкою і віддав, — хвалить ся син, показуючи матери рукавичку. — Та тут, мамо, не тільки пашня і горох є, і фасоля... всього насипав Хведір!

— І куди ти, сину, підеш по такому холоду?

— Як куди? Кажу-ж: до хрещеного батька...

— Господь з ним, дитино моя! Хиба близький сьвіт до єго тьопати ся? Як через ліс — то три, а шляхом — пять верстов буде... Ще змерзнеш у дорозі!

— Я змерзну?... Та я літом було на одній нозі до нього дострибаю!

— То літом, сину, а се — зимою... — Шляху нема, сніги глибокі... загрузнеш де-небудь та й не вилізеш... Не ходи, мій голубе! Хай, як потепліє, тоді підеш...

— А щож ми завтра будемо їсти? чим хату натопимо? — спитав ся син, зазираючи матери у очи.

Вона аж сріпнула ся, мов хто колючу голку встромив у її серце... “Боже мій! у такі літа, та чим свою головоньку він клопоче?!” — подумала вона, ледве здержуючи сльози... І, пригорнувши сина до себе, почала єго умовляти:

— Не клопочи, сину, про завтрішне,— Господь милосердний об нас поклопоче. Ти у мене — малий... одна в мене утіха і

надія. Не доведи Боже, лучить ся що з тобою недобре, на віщо тоді і мені на білому світоньку жити?... Не ходи, синку!... Не ходи, моя дитино рідна!

— Я-б, мамо, й не пішов, та якже Хведорови рукавичку назад вертати?... Ти — скаже — не ходив... ще сьміяти ся буде.

— Ми пашню висиплемо а рукавичку віддамо... Не ходи, мій голубчику! Тим у мене слухняний, — послухай ся мене: не ходи!... І почала голубити Пилипка.

— Ну, добре, — не піду вже... тільки не вбивайте ся так, мамочко! упрошував уже Пилипко матір, цілючи її і в голову і в губу.

Катря наче заспокоїлась, а про те неімовірна думка не кидала її голови, клопотала її... Вона знала свого Полипка, який він уразливий до чужого горя... Тож до чужого, а до свого? Хиба він не чув, яким вона несамовитим голосом закликала, останні запаси витрушуючи на сьогодні? Хиба він не бачив по її заплаканих очах, яка різуча мука на стократь крає її серце? Хиба вона не знає, як ті слези й

та мука боляче упинають ся в єго жалісливе серце?... Та він на що хоч піде, аби єго мати не плакала... Він і обдурити обдуре — аби її заспокоїти.

Вона не помилила ся. Пилипко умовляючи матір, тільки заспокоював її. В єго малій головонці гвіздком стреміла думка: от хочби що — а піти посипати! Торік був він ще меньшим. Хрещений батько дав єму сороковку грошей. Шатів з п'ять він випосипав по селу. Тож торік було, тоді він був малим, а тепер... Тепер він дядині скаже, що у них нічого їсти... Дядина добра людина, — надає єму і хліба і ковбас... Отто він звеселить матір, як нанесе до дому подарунків!... “Мати страшає, що я змерзну... І чого-б я змерз?... Та я — як чкурну, аж закурить! Мені аби з хати вибратись, щоб не запримітила мати, а там”...

— Ти-б, синку сьогодні віддав Хведорови рукавичку, — трохи з годом почала Катря...— Ну я сама спорожню тай віднесу назад. Скажу, у нас своя є... Дай сюди рукавичку!

— Так я, мамо, похвалив ся Хведоро-

ви, що в нас рукавички нема. Хай, я завтра у обід сам йому віддам, а то у брехунах зостану ся.

— Ну, добре... Хай і по твоєму буде!— одказала, зітхнувши, Катря і почала у хаті поратись.

Пилипко собі буцім загравав ся, а тим часом пригадував, куди-б його заховати рукавичку, щоб мати не побачила. Він тепер каяв ся, що похвалив ся матери про неї... Не похвалив ся — мати би нічо не знала, не клопотала ся: а тепер не одстане... одно товкти-ме: не ходи та не ходи.

Тільки що мати вийшла чогось на двір, він зразу сховав ся, метнув очима по хаті, побачив непримітне місце між печю і паколом від полу, — і мерщі ткнув туди рукавичку.

— Сиди там та не писни!— скрикнув на неї і посваривсь невеличким пальчиком, мов на кого живого.

Рукавичка виставила до його напалька, наче глузуючи, дражнила: отже возьму та й похвалю ся! От тільки мати на поріг, — а я зараз їй на очі!

— Бач, яка осоружна: я її прошу, а

вона, мов нарощне виставляє ся!... Підожди-ж ти!

І він побрав ся аж під піль, щоб переховати рукавичку.

Катря, вернувши з надвору, здивовалася — де се Пилипко? куди єму діти ся? Чи не на печи? подумала і, не сподіваючись нічого, підійшла до полу, зазираючи на піч.

— Сину! де ти? — спитала.

— Гар... — загаркав Пилипко з під полу, удряпнувши матір за чобіт. Катря з жаху одскочила аж посеред хати.

— Ненечко! матіночко! Злякали ся? — вискочивши з під полу, скрикнув Пилипко і повіс у неї на руках.

Він усьміхав ся до неї і рожевим своїм личеньком і ясними оченятами і білими, мов жерновки, зубенятами.

— Нехай тобі, сину, добро сниться ся, як ти злякав мене! — промовила она, піднімаючи єго у гору і пригорнула до себе.

Пилипко вчепив ся за матерну шию руками, припав до неї головою, — і так утішно на всю хату заливав ся!... Не ма-

ючи з ким заграти ся, він пустував тепер хоч з матір'ю.

Мати собі раділа. Хай дитина краще бавить ся, ніж буде сушити себе важними думками. Поцілувавши сина в губу і в рости́стану голу душу, аж тричі міцно поцілвавши, вона донесла єго до полу і положила на тонкі дранечки, ще раз поцілювала... Не знать, де й діла ся недавня туга, сум та журба гірка!

— Моя дитиночко рідна! Мій синочку коханий!... Краще так забавляти ся, ніж підеш куди — не знать за чим! — нагадала знову Катря.

— Та я-ж вам казав уже, мамо, що не піду! Які бо ви нерморівні! — обізвав ся він з докором.

— Чую, чую, моя дитино. Я знаю — ти слихнявий... Ти послухаєш ся своєї матери! — палко шептала Катря, а проте думка про синові наміри не кидала її голови.

Вона зійшла до неї і тоді, як Катря послала ся і лягла з сином спати. Через те вона й на-добраніч загомони́ла з сином, щоб одвернути єго від єго наміру — іти посипати: стала лякати Морозенком, що

вкусив Оденченого Андрійка за пальчик.

— Та я, мамо не бою ся Морозенка, одказв Пилипко, — не страшний він мені! Андрійко малий, не знав що робити, — то він єго і вкусив за пальчик: а я — не бою ся єго!... Якби він став мене кусати, — то я-б єго по зубах, по зубах!

— Ні, сину, і ти бій ся єго, — хай єму всячина! Може-б і Андрійко оборонив ся, якби знав, коли він нападеть ся: а то завжди підходить крадькома... Укусить та й подав ся далі!

— То якже від него, мамо, й устерегти ся, коли він такий? Ми ще тут поснемо, а він підкрадеть ся, та й покусає.

— Тут не покусає, суні, бо тут тепло... І зуби в него ростануть, як він підкрадеть ся до нас.

— А деж він живе? де єго хата? спитав ся Пилипко.

— На дворі, сину... Де віхало найстрашнійше та холод найлютіший — там єго й хата...

— Якже він не змерзне, мамо? Ти кажеш, що він старий, а от — не боїть ся холоду.

— Чогож йому боятися, коли він і в сам холод.

Пилипко задумався. Дивно йому і чудно йому... Він знає, що таке холод, він бачив не раз і віхало... Непритівне все те, дошкуляє... Оже щоб то було старе або молоде — він не знає, щоб мало облича, не бачив... А от мати дідуганом Морозенка взиває... Він знає і діда — старого, горбатого, з білою бородою і запалими підсліпуватими очима... Оже то дід добрий — нічого не зашкодить. А от Морозенко — каже мати — кусається...

— Мамо! А бачив хто Морозенка, який він?

— Не знаю, моя дитино... Я не бачила, то й не знаю. А люде кажуть, що він старий-старий та кремезний... Голова — з гору: замість волосся, укрита снігом: а борода сплетена з довгих-предовгих віскряків, що намерзають у ясний день під стріхами... А ніщо так у него — як зуби! Наче голочки, вострі, тонкі — непримітні: він, як кусає, то впускає у тіло... Через те воно так і болить та трудить, як він угородить в него свої зуби!

— І очи є в него, мамо?

— Є, сину... Кажуть: очи в него з криги — білі та блискучі, от як тонкі скалочки з леду бувають, тільки замісто чоловічків у них холодні огники сьвітять... — Страшні такі очи, крий Господи! Як наведе він ними на кого, — так наскрізь холодом і прониже!

— А ноги він має? і руки?

— Є ноги і руки... Ноги — в землі, не видно, а руки — довжелезні хапала: він ними завжди махає.. Холодом дихне, а руками махне, — так по всьому сьвіті снігом та холодом і стеле... А як розсердиться чого, то ще дужше руками замахує, — тоді уже ціле віхало здіймає.

— Нехай єму всячина, який він страшний, мамо! глибоко зітхнувши, мовив Пилипко.

— Страшний, сину... А найстрашніший малим діткам. Він їх любить кусати, а часом і зовсім собі забирає.

— Я-ж, мамо, не малий: мені его нічого боять ся.

— Бій ся і ти, синку. Ти великий на те, щоб тебе у гору підняти, або матери

на руки взяти: а Морозенкови — ти саме впору. Таких, як ти, він найбільш долюбляє... Часом буває, ви вискочите на двір, — то він зараз і почне з вами загравати: за пальчики кусає, або за носа, а то на щоці уліпе такого холодного поцілунку, — від него аж шкіра побілїє, а потім геть лущить ся... Тож коли він вас у селі, недалеко від домівки застукає, а як — не доведи Боже! — де в голому поли, або у лісі заскоче, то там уже і душу витягне.

Пилипко замовк, притаївши духа: мовчала і Катря. Завдавши синові такого страху, вона була певна, що він побоїть ся піти посипати. Її тільки того і треба, щоб він не зірвав ся у такий холод, в таку далеку путь! Її самій, привишній до всякої лихої години — і то часом аж плач бере, як вискоче на двір... А тож то єму — малому! без одежи теплої, без чобіт добрих... Хай трохи попомліє душею від страху, а як засне — переспить.. Страх минеть ся, забудуть ся ті страховища, що душу лякали, сон своїм спокоєм все те заснує: а все-ж зостанеть ся споминка про

ту страховину і та споминка одхасне си-
на від лихого заміру.

Вона глянула на него. Пилипко не спав,
лежав тихо: широко розкриті очі на пря-
мили ся у куток печі: він ними і не змиль-
не — так дивить ся прикро... Куди він ди-
вить ся? що він там вбачає?... Він ніку-
ди не дивить ся... Погляд его ганяєть ся за
таємною думкою, що стоїть перед ним не-
розгаданою марою, — як той нерозгада-
ний страх, що опанував его душу і серце.
Що воно? відкіля воно?... Не питайте!...
Чутно тільки, як оте страховище пронизує
его мале серце, як воно кидаєть ся у ко-
жній жилочці, озиваєть ся у кожному су-
ставі... Оже назвати его — не підбереш
слова: піймати і розглядіти — не натра-
пиш часу... Так пробігає блискавиця че-
рез наше тіло: не счуєш ся звідки — сьві-
тне, прониже і — не знать, куди зникне...

— Синочку! пізно вже... ти спав би.
Ну, я тебе перехрещу, щоб нічого лихе до
тебе сонного не приставало — мовила Ка-
тря, дивлючись на замисльне личенько Пи-
липкове і начала его хрестити, а перехре-
стивши, здавила злегенька за посиє, Пи-

лишко усьміхнув ся, повернув ся боком до матери. Тиха дрімота почала єго колихати, злегка закриваючи очи... Незабавом після то він заснув.

II.

Приспавши сина, зостала ся Катря одна з своїми думками самотними. Невеселі вони були у неї! Та ї кому зійде на думку радість, коли на завтра нічого їсти, нічим в хаті покурити у люті морози?... Як не забивай собі баки иньшими гадками, а думка про щоденні потреби скаредного життя верне тобі до него, почне крутити та вертїти коло него, — от як крутять ся голуби над пожежою... Дарма їм, що посмалять ся крила: байдуже, що незабавом огонь пожре їх тіло, як до сего пожер їх захисть — оселю: несподіване страховище вабить їх, тягне до себе... Кругом чорний морок, димище та курище розіпняло ся, а під ними — так видно та ясно! Доки сили стає, шукають вони, сполохані з гнізд своїх над широким полум'ям, в диму та курищи, в горячій від палу повітрі,

— поки не посмалять ся. Тоді від знемоги опукою падають у жарке огнище.

Чоловік — не птиця, Катря — не голубка. Хоч кругом неї вихориласть пожежа злиденного життя, дусила димом та чадом її знеможену душу, хоч у тому чорному диму і крутились та вертілись її самотні гіркі думи, та не падали вони на огнище, не смалились і не горіли: а ще більш розпросторювались і гуляли собі по волі — не на безкраїм просторі, а в холодній хатині, бючись об сирі стіни, заглядаючи у голі кутки, прислухаючись до пекучих перебоїв серця. То їй учувала ся своя голодна печія, то синів безпомочний викрик: “мамочко, їсти хочу! мамочко, папки! — мамочко, змерз — холодно!”

Ну що справді дасть вона завтра синові їсти? Чим прокурить черевату піч, щоб обігріти єго, малого?... Піти у кого позичати? Хтож їй позичить?... Чи може, Христа ради руку простягти? — Хтож на те зверне увагу? — Гладка, скажуть, не хоче робити та в старці пошила ся!... Ну, та може хто й зглянеть ся, заратує на день або другий... А тамже? а далі? Коли-б во-

на сама була, то байдуже їй журити ся... Хиба мало високого дерева в лісі, глибоких ополонки на річці? Тільки-б, може, нагнула ся довга гилька над тілом, або зашуміла вода попід льодом, сердячись, що хтось незвичайний зрушив її сонний покій!... А от біля боку лежить її втіха й надія, спочиває її крихітка серця, що вона з таким болем одірвала від свого і пустила на світ окремим життям... Все на світі переживеть ся й минеть ся: все замовкне, як і ми самі замовкнемо: все зникне, як тінь та, коли ми очі закриєм, — одно зостанеть ся — в о н о, наша частка, що зв'язує мертвого з живим, нагадує живому про помершого: та нитка, що тягнеть ся без перериву через сотні, тисячі віків.. Не дай, Господи, вона перерветь ся!

Через те Катря більше боліла за сина, ніж за себе. Та й чого їй за себе боліти, коли все, що було доброго та живого у душі, так перетрухло та перемліло, такою корою покрило ся, що нічому уже проломити її!

Чого тільки вона не пережила на своїм віку, не звідала? Десяти літ вона зо-

стала ся сиротою, без батька, без матері, у паньському дворі. Не на те примостола її там доля, щоб на волі рости, як билина в полі, — а щоб підставляти свою спину під нагальну працю, томити свою сирітську голову чужими клопатами, вислухувати докори та наріканя, скоштувати стусана і духопелика від кожного, в кого за-сверблять руки... Батька її ще замолоду в москалі віддали, щоб знав, як треба корити ся кріпацькій долі: а мати сохла та скліла, поки зовсім не зоскліла, покинувши на білому світі одинацятилітню сироту... Зостала ся вона одним одна в Зайцьового роду. Були, правда, дядьки та тітки з матернього боку, та ті за двором жили, а туди заходили тільки в ряди-годи, щоб часом поманяти її сухарем з остюками... Була ще в неї хрещена мати, що коли-не-коли мила й чесала її, та були паньські індічата, що вона пасла мамою, а більше нікого близького не було. Індічата їй найблизші були. Вона з ними росла, ними вїїшала ся. Осе набере у пазуху невеличких індічат та й майне з ними по степу.. Старі індики курлюкають, же-

нуть ся за нею... А вона наче вітей степом гуляє. заливаєть ся рещотом, бо індичата, підскакуючи у пазужині, лоскочуть її попід боками... А як побільшають індичата, почнуть добиратись ростом до старих індиків, то вона начне на їх гукати, свистати, — і знову — регоче, коли вони до неї, наче москалі на муштрі, усі разом забелькочуть... Дурниця! дитячі забавки та витребеньки, за які нераз птишниця чесала руки об її спину... Сількісь!! Коли та дурниця забавляє нас, тішить, — то чом же й не потішитись нею? Хиба не так само бавлять ся люде, гоняючись за достатком, почотом, славою? Таж сама дурниця тільки иньшої пори, иньших літ!... Одно тільки: невеличка Катруся, бавлячись з індичатами, сама себе забавляла і від її іграшок, засилаючи духопелика і гукала що сили: ти-ж, сучко, напелехавши повну пазуху індичат, подавиш їх!" — А ми, ганяючись за достатком, почотом та славою, так часом бавимось з людьми, що від наших забавок буває їм дуже солоно! Нам байдуже про те, як було байдуже і Катрі — чи краще

індичатам по степу біля старих індиків бігати, чи у її пазушині пищати... Бона знала одно: се її забавляло, вона і бавилася... Маленька-дурненька! Та й тепер, видно, вона не порозумнішала, бо пригадавши давне, трохи не скрикнула: "і чому я до віку не зостала ся невеличкою дівчинкою з невеличкими індичатами?!..."

Так думала Катря та не так судила мачуха- доля.

Минуло їй п'ятнайцять літ. Вона тільки-тільки що стала розпускати ся, як рожева квітка в ранці на зорі, стигнути і наливати ся, як червонобокi яблука об Спаса... Ясне сонце та запашне степове повітря допомагали роботі дівочьких літ. Висока Катря та брова, на лиці як калина, чорне волосся, наче хміль, кучерями обвиває її голову: карі очі так утішно виглядають зпід довгих вій: загара на обличчі доводить, що не буреяковий квас, а горяча кров дзюрить у її жилах.

Раз її углядів пан — і... Катря від індичат пійшла у горнишні. Вона не скаже, щоб там їй жило ся погано: було їй

удоволь і пити і їсти і в чому походити :
одно тільки : не було волі ! Їй хотіло ся,
як тому вітрови, по степу ганяти, надиха-
хатись польового повітря, щоб аж у гру-
дях займалось, нажаритись на сонці па-
лючому — що як не займеть ся !... А вона
мусіла сидіти у чотирьох стінах та хиба
коли-не-коли по садку походити, в холод
ку та в тіни, куди тільки крізь густе гілля
пробиваєть ся ясне, соняшне проміння...
Польова билина, вона не при звичаєна до
густої садової тіни. Чорна загара геть
спала з її повного виду — білий він у неї
та сьвіжий, мов пилюсточка з рожевої кві-
тки : волося від пахучої масти та щоден-
ного вичесування вирівнялись — не стер-
чить на голові кучерявим хмелем, а гла-
денько причесане, рівно облягає кругом
її білого чола : вона ще піднялась, вирів-
нялась, налила ся, немов обточена ста-
ла... очий не одірвеш від неї !... То все бу-
ло з околу. А що було на душі у Катрі,
що заводилось у її серці ? — Вона нікому
не казала, та її ніхто й не питав... “Яке
несподіване щастє випало Катрі ! — гомо-
ніли дворові : — що було з неї, а чим те-

пер стала? Сказано: не родись вродливим, а родись щасливим"... — "Брехня! думала Катря: — через ту вроду не маю я щастя з роду!"

Незабавом після того вийшла воля. — Все зашуміло кругом: прорвала ся гребля людський сподіванці на краще життя... Цілі довгі віки мостили та гатили її, держали в запруді ту велику воду: а се вона зразу прорвала ту міцну греблю і понесла ся широкою течією по селах, хуторах. На дивовижу усім двором винесла та течія і паньску горнишну Катрю з двору на... волю! Крепаки за те трохи її на руках не носили... "Сказано! своя кістка, своя кров! не обросте вона жиром у роскошах — до свого рідного обізветь ся!"... Були, правда, і такі що казали: "Дурна, дурна Катря та не розумна! і щоб там з нею стало ся, якби вона зостала ся у дворі?... Ні, замануло ся свого хляба, волі... Побачить, яка та воля — як не раз, не два голодна й холодна посидить!" — Отже Катря не потурала на те: їй притьмом захотілось волі — і вона поплила за тією бурловою течією, що знявшись з дворів,

понесла ся по всьому широкому краю, вигукуючи та викрикуючи: “хоч гірше, аби иньше! Буде нашим ворогам чужим потом умивати ся, нашою кровю упивати ся!”“ ...

Пішла Катря у село до дядька та дядини, та не довго була у родичів. Не їй, молодій та дізнавший роскоши, було мирити ся з тим мозоляним хліборобським житєм, до якого прикрутила доля її родичів. Ще поки стояла весна-красна, з теплом привітним, з цвїтом роскошним, з запашними лугами та степами, вона по них швендала, пригадуючи свої дитячі забавки. А як настали жнива, з довгими палючими днями, невеличкими, короткими ночами, з важкою походливою роботою, — то її стало не вміч: у день немилосердно сонце пече, стерня у руки і ноги коле, нагальна праця з ніг валяє, а нічка прийде, хвоста того заячого коротша, не виспати ся, ні одпочити, як треба!...

На силу Катря одбула жнива, тай подала ся з села у город, де стілько галасу то гомону, дива та чуда усякого. Село, риючись у своїй чорноземли, серед під-

метів та городів, гаразд не зрозумів городського життя. Байдуже кротови, що поверх его узенької нори привітно сияє ясне сонечко, а в прозорму повітрі літають і радісно щебечуть усякі пташки! — Дарма й сонцevi, що у глухих нетрах землі риєть ся якесь сліпороде звіря: хай собі риять ся та підпушує землю, на котрій тепло, поєднавшись з сьвітом, зародить таку буйну рослину! Сілись і пташкам — відкіля береть ся їх живність: куди оком не скинь, де не приткнесь — всюди її багато: а коли хто зжене з одного стебля, то недалеко і друге... тільки знятись та перелегїти!... Всякому своя доля: один, рук не покладаючи працює, а другий — его працю без клопоту поїдає!

Катрі спершу подобалось городське житє: хатня робота не важка, зайвого часу чимало, і дива усякого багато... А до того ще: уродлива та при здоровлю Катря кидаєть ся кожному в очі. Витріщають ся підсліпі очі, узрівши перед собою полеву квітку: загра-загїпаєть ся порожнє серце, як заманячить перед ним бра-

ва дівоча постять! Не диво, що Катря не мала одбою од влєсливих річей та здивованих очей. І москаль серед муштри до неї бровами моргає: і шевчик або кравчик посила її навздогінці такі солодкословні привіти, що у неї аж дух спєрає у грудях: і бліднолиці паничі стрінувшись з нею — оживають, проясняють ся і геть-геть проводять її своїми очима. А Катря землі під собою не чує!... Ой стережи ся, полева пташко, з низу блискучих, котячих очей, а з гори бистрих, напущів, хижих шуликів! То вони біля тебе ворожать: одні — крадькома, попід тинню, а другі — з висока, ширяючи у безкраїм просторі синього неба... Кождому хочеть ся жити: кождому треба житись.

Не вберегла ся пташка шуліки, як не вберегла ся Катря своєї недолі...

У сусідньому дворі такий хороший панич і-такими солодкими медяниками годує!... Наїла ся Катря тих солодких медяників, аж тепер їй нудно, як про те згадає... Медяників швидко не стало: наиич оженив ся на нанночці, де вона служила за горнишну, а їй ткнув у жменю дві чер-

воних бумажки... аж у неї в очах від них почервоніло!.. Спасибі й за те! Все таки не з порозними руками прийдець ся в село вертатись.

Незабавом Катря вернулась до вдови дядини, що під той час поховавши чоловіка, одним одна на старости літ зостала ся... Спасибі дядині — не прогнала Катрі і узявши в неї гроші до схову, обіцяла навіть після смерти оддати їй свою хату з огородом. Хоть та хата й валила ся, а огорода того жменя, а всеж таки свій захист, своє пристановище... І птиця собі гніздечко звиває!

Оселила ся Катря в селі... Пішов кругом гомін про неї: чутно сьмішки та пересьмішки: корисна у городі з-їжа, он які гладкі відтіля вертають ся!... Слухала те Катря та мовчала, навернула лихо важким гнітом горя та душею мліла... Все, що було у її серці живого, закаменіло: все, що було в душі доброго, зотліло... Зостали ся горе та сльози та... Пилипко зявивсь на утіху!

Пилипко її справді утішив. Не було тих любих назвів, щоб вона єму не при-

кладала: не було тих утішних слів, котрими-б вона єго не взивала!... У ночі не спить — єго доглядає. У день — серсем за него мліє, коли робота одірве від него на яку хвилину. Нема для неї щастя й спокою, як біля него... Хай собі довгі язики, що хочуть, говорять: ротів людям не позамазуєш і слухати — не переслухаєш... А воно — мале немовлятко... одна в світі утіха й надія!

Полюбила й тітка мале внука. Тихе та утішне, воно стало забавкою старій бабусі. На перебій одна перед дригою хопали вони єго на руки, носили ся з ним: єго забавляючи — самі бавили ся.

Ото під таким доглядом і ріс Пилипко, піднімав ся на ноги — істав мазуном своїх і чужих. Узрівши єго, чоловік застановить ся: гляне на те пишне паньске личенько, ясні, блакитні очиці та біле і м'ягке, наче лен, волосячко... “Гарний городський гостинчик, — нічого казати!” — подумає собі. А жінки — аби де спіймали Пилипка, то й з рук не спускають: та вхопить, а друга й свої руки підставляє, щоб перехопити.

Зовсім би добре жило ся Пилипкови, коли-б було чого у волю їсти. А то не в рядигоди приходилось одним сухарем давитись... Ще поки стара бабуся жила, — і с'як і так жило ся... Катря піде на роботу: тітка з Пилипом дома. Один Бог знає, де вона видерала задля Пилипка шматочок м'якої палянички, або краєчок булки! А як стара на той світ переставилась, — погіршало на сім і Пилипкови й Катрі... Він сам собі дома — голодний та холодний сумує, а вона — на чужій роботі серцем за него мліє...

Отак не забарила ся Катря перебігти трудною думкою довгу й родючу ниву свого безталання — і опізнила ся знову в холодній хаті, в тісному куточку на печі, рядом з своїм Пилипом, що на завтра збирав ся іти до хрещеного батька посипати, щоб принести їй і паляницю і ковбасу і грошей...

Коли єму йти, та й у чому єму йти, по такому лютому холоду? — подумала Катря? А як-же їй справді на завтра бути?... Що вона дасть єму завтра поїсти? чим вона в хаті прокурить?... Чи то с'вя-

та земля давнійше запасів більше родила, що їх вистарчило? чи менше їх утрачало ся?... чи може вона тоді молодша була, щирійше робила, більш заробляла?”

І знову невсипуща журба захопила її в свої цупкі обіймища: занудило та затрудило материне горяче серце: заскребла ся червоточиною у попеклій від горя душі: важким гнітом навернула ясний розум... Ні, не має розгадки, просьвітку не видно!

“Хоч би що продати!...” І вона позирнула кругом себе. Підсліпий каганчик ледве присвічує з комина, — допомагає підсліпим від сліз очам оглядати злиденне добро... Он дірява ряднина чорніє — простягла ся під Пилипком замісто постелі. “Кому вона і на що годить ся?...” “Он невеличка подушечка піддержує єго кучеряву головоньку...” Вона була колись велика, з пуху... та через кілька літ зносила ся, що й не пізнати... Пуху в ній, правда, ще багато: якби розкубти та розбити — і на велику би стало... Замість пуху напірник можна соломкою або сін-

цем набити... і на соломі щасливому добре спить ся... От, якби продати!... Та ко-
муж его?... коли?... Он ще кожушина во-
вною в гору, мов вівця простягла ся...
“Колись за неї дваїцять рублів давали...
Ще й тепер можна рублів з пять зачепити.
Та як его без кожушини по такому холо-
ду на роботу бігати... Хоч би потепліло
швидше, — у свитці-б можна... Застар-
чила-б кожушину... Пять рублів — гро-
ші... На них би місяців зо два протягти
можна, а там потепліє... Хиба однести
шинкареви в заставу? А може там ще
знайдесть ся?” — Каганець почав пример-
кати: остатнє сьвітло в нему вигорало
По кутках печи стовпились морок та чор-
на темнота... Катря провела рукою по че-
ренї — чи не налапає ще чого, про віщо
вона, може, забула... Мозоляна рука чер-
кнула ся об суху глину і загарчала... “Нї,
не забула... не помилилась... нічого біль-
ше немає!” подумала вона і глянула на
Пилипка. Сонна дитина тихо лежала пе-
ред нею — розхрістана, розкидана. Ка-
тря витягла з під себе другій край рядни-
ни і вкрила нею сина, поцілувавши его у

заплющені очі. — Нагорілий квітє бли-
снув, зашкварчав... сиза іскорка стріль-
нула у гору — і згасла... У хаті зробило
ся темно, як у домовині.

Катря підвела ся, встала — і почала
спускати ся з печи на піл, з полу — до
долу. Ось вона босими ногами почовпала
по холодній долівці прямо до столу. Вхо-
пившись руками за край єго, вона звела
очі у темний куток... Там нічогосенько
не видно... Сількись: вона знає, що там
стоїть образ. — Перепочивши край сто-
лу, вона одступила ступнів зо два назад,
— і почала хреститись... Міцно сціпивши
пучку, вона ще міцнїйше почала накла-
дати нею то на головку, то на груди, то
на плечі... Чутно було глухе постукуване
серед темноти а бїльше нічого. Аж ось по-
чулось важке зітханє, наче дух випирав
ся із тіла...

“Господи!... Боже мій...” роздав ся
глухий голос в темноті, мов виривав ся з
під землі. Ще трохи згодом — щось пасу-
нулось, наче упало.. То Катря опустилась
навколїшки і замолила ся в голос.

— “Господи!... я не вчена Тобі молитись. Я не зугарна Тебе св'ятим словом просити... Я не за себе... Не на мене Ти зглянь ся, — зглянь ся не него!... Дай мені пораду у моїм горі... Пошли мені розум добути, чого не стає нам!... А Ти, Мати Божа — Царице небесна! Заступнице наша! Напути его на все добре... захисти его від усього лихого: від холоду і голоду, від хвороби та болісти, від наглої смерти!”

Далі вона припавши головою до холодної долівки, замовкла. Вся постать у неї тремтіла, голова трусила ся, слези рясно-рясно посипались з закритих очей.

Хоч зарані заходила ся Катря висипати ними на новий рік своє щастє, а все таки трохи полекшало на душі, як вона не швидко підвела ся з землі. Хоть туга серце наче в жмені давила та не різала его своїми гострими острогами!... Поточуючись, наче чмелена, почовпала Катря назад до полу і покарабкалась з полу на піч. Помацки налалавши сина, вона обережно перехрестила его — й на край

подушки, рядом з єго кучерявою головою, схилила свою задурену голову.

Чорна, непроглядна темнота стояла кругом. На дворі ревла сердита буря, стугонїла у стїни, стребала по селї, вила в димарї, гуркотїла у вікна... Катря не дослухала ся. Натомлена важкими думками голова не здужала з дослуханєм справлятись, натружене болїстю серце забажало спочинку... Незабавом обгорнуло Катрю нїме забутє, захитала дрімота, а міцний сон прикрив її своїм спокоєм.

III.

Брало ся далеко за північ. Позасипали люде по своїх теплих захистах: спить-дрімає земля під глибоким снігом: знеміг ся вітер, утомило ся й вихало — затихло. Не сплять тільки зорі в далекому небї та не спить той старий дідуган Морозенко, яким Катря лякала свого Пилипка.

Білим інієм чіпляєть ся він за дерево, гладенькою кригою вистеляє собі слід по снігу, дише в повітрі таким холодом, що

аж кипить усе кругом него. Розходив ся сердитий — немилосердно давить, — ко-
леть ся від его патовпу чорна земля: трі-
скаєть ся на ній снігова гора: ділить ся
на шматки товста крига над водою. —
Глухий бренькіт від того йде понад зем-
лею, розпросторюєть ся в холодому та
густому повітрі, а дійшовши до лісу, —
стукаєть ся об кожду деревину. Там, у
его темній гущавині, виють вовки - сіро-
манці і їх голодна пісня, як той лемент,
розлягаєть ся по всій околиці. Сумно усю-
ди холодно і страшно... Кругом висить мо-
рок та мла непроглядна буває, тільки сні-
ги виблискують трохи та глупіють зорі у
високому небі. Аж ось вплив з за гори
Волосажар і почав виблискувати своїми
зірочками, немов танцював перед сьві-
том...

У той саме час злегонька скрипнули
сїнешні двері в Катрині хаті — і замов-
кли. Трохи згодом рипнули й подвірні,
выпускаючи Пилипка на двір. — Загор-
нений у довгу материну свитку, закута-
ний її чорним платком, у шкарбунах на
босу ногу, з рукавичкою в руках, він мов

заяць вискочив з сінний, — та і полинув прямо з села на ліс. Серце його, як у невеличкої пташки, стукало - билось, дух затинав ся у грудях: а малі ноженята — байдуже про непомірні чоботи — своє робили: він ними швидко чекрижив все вперед та вперед.

І який він радий, що прокинув ся зарані!.. який веселий, мати не чула, як він встав, узув ся і вийшов!... От, якби йому так і звернути ся, щоб мати ще спала!... Він би багаті приноси положив на столі, а сам приліг біля неї...

Он уже і сьвіт бованіє на дворі: білувати смуги пробивають ся крізь намерзлі шибки у хату... Він вдає, що спить, а мати вже проснулась... “Синочку! пора вставати” шепче вона йому тихо. А він — мов не чує, — ще дуще зажмурює свої очиці, протягаєть ся — наче й геть - то розіспав ся. “Бач, як міцно заснув, — дивуєть ся мати. — Поспи, синку... поспи ще трохи, поки я приберусь”, каже вона, злізаючи з печи. “А то девзялось?” скрикнула мати, углядівши на столі хліб та ковбаси. — А він схопив ся, визирую-

чи зза комина та давай реготати... “А що мамо!... злякав ся я нашого старого Морозенка?!... що, злякав ся?...” І він миттю плигнув з печи на піл, з полу — до долу... Мати єго підхопила пригорнула до себе... “От, якби то так стало ся!” — запобігає уперед думкою Пилипко, та знай налягає на ноги, поспішаючи до лісу.

Ось він вибіг уже за село — на широке роздоле... Перед єго очима манячить ліс, притрушений інїєм зверху та прикритий снігом — наче страшенна біла гора бованїє він з далека... Подихнуло на Пилипка вільним холодом повітрєм: угрипнуло за ніс, аж покотили ся слези з очий і невеличкими круженками зразу на віях зависли. — Та ну, не страши: не боюсь я тебе! промовив Пилипко, струшуючи рукою круженки з очей. — То тільки мати лякала. І він не пішов, а побіг підтюпцем.

Ось він добіг вже до лісу... Не сніговою горою тепер він здавався Пилипкови, а темним страшилом з чорними корявими ногами, білими, рапатими руками та величезною, закутаною снігом головою...

Скільки в того страховища ніг та рук? — І не перелічити!... Ось воно одну ногу підставило під Пилипкові шкарбуни, мов перечспити збираєть ся... Пилипко ухилився — обминув... Ось другу знов засилає... третя з снігу вилазе... Ось лапата рука зачепила єго за голову і зразу обтрусилася всего снігом... Він як опечений одскочив... Щось десь луснуло, — посипало наче горохом.. . Ось друга рука наставляєть ся... третя з далека на него киває, мов перестерігає: не ходи далі!... Пилипкові зробило ся страшно, чорні кружала заходили перед очима: на голові підняло ся волосє у гору... наче джмелі — загуло у вухах... Серце як на вискоче, бєть ся... дух запиняєть ся в грудах. Він застановив ся.

— Морозе, Морозеночку! замолив ся він тихо... Пусти мене до хрещеного батька... Я тільки до него піду посипати і що випосипаю, — віддам тобі половину...

Недалеко від него сич засичав, сова зарепетувала: а єму здало ся, що то Морозенко регоче...

— Хиба тобі мало половини, що ти регочеш? То я все тобі віддам, усе... І гроші і ковбаси... Пусти тільки!

— Пу-гу-гу-у-у!... застогнав пугач серед лісу, а Полипкови здалося, що то загучав Морозенко: — не пущу!

— Бач, який ти лихий та не добрий! почав докорять Пилипко. — І щоб тобі сталося від того? Я-ж не твоє брати-му, я буду прохати в хрещеного батька... Он бідкається мати, що в нас на сьогодні нічого їсти, нічим протопити у хаті... Пусти, голубчику!...

— Ха-ха-ха-ха-ха-а-а!... знов зарепетувала сова і гучна луна того скаженого репету по всьому лісі роздалася.

— То ти тільки вмієш реготати? скрикнув Пилипко. — Так не боюся я тебе!... І, піднявши кулачата у гору, він подався вереред.

Так цвірічить і стріба горобець перед котом, що вловив горобця і, міцно здавивши зубами, покручує довгим хвостом та висьвічує хижо очима... Ой стережися, невеличкий горобчику, того лукавого викручування та хижого висьвічування! Лети

собі мерщі у своє гніздечко, виплакувати своє горенько з своєю дружиною... Стережи ся й ти, невеличкий Пилипко, свого лютого ворога, що тобі з ним боротись не сила! Верни ся мерщі в свою голодну та холодну оселю, де тебе ненька рідненька пригріє і потурбуєть ся про твої недостачі.

Не встеріг ся знечевя воробець: не встиг і цвїрінькнув в остатне, як накрив єщо кіт своєю пазуристою лапою.... Не встерігсь й Пилипко свого ворога єго аж в середину гдухою ліса, де він збив ся з шляху і різав ся трохи не по пояс глибокими кучугурами снігу... Не лічив Пилипко, скільки разів приходило ся єму падати і набирати снігу не то що в шкарбуни, а й за пазуху і за чорний платок на голові... Сількісь! Сніг він отрісе та й знову дере у перед: дурноверхе завзяте єго підганяє... Ліс перед ним мов вироста: він давно вже ускочив у него і повинен би був перейти, а от єму кінцякраю немає... Мороз вже нераз, мов опік, боляче ущипнув єго за ноги в лихих шкарбунах, за голі, малі кулачата і за

личенько біле рожеве... Не потура на те Пилипко: застановить ся перепочити, потре те місце, де заболить, похухає рученята та й знову — підтюпцем далі...

Ось він вибравсь на чисту поляну.— Кругом ліс обступив її: а вона чиста та біла лежить собі, відпочиває під холодним снігом і тіліко зірочки виблискують по ній сизо-жовтоватими іскорками... Де се він? куди забрив?

Скільки разів доводилось літом бродить єму по лісу, а він не припам'ятає такої поляни... Чи не Морозенкова се була горниця? Чи не за для себе він прибрав її так чепурно-чисто?... Кругом обставив деревом високим з кучерявими верховями, пообтикав невеличкі полянки поміж деревом кущами тонкої ліщини, від вітру холодного закриває.. Певне, се єго світлиця... Он — під кожною деревиною по пеньку чорніє... то — задля гостей, що як зайдуть, то було би де перепочити.... Чомже тепер нікого немає?... Чи були та порозходились, чи ще й не приходили?...

— Сісти лишень тут і собі та відпочити, — промовив голосно Пилипко... Здо-

рово ухоркав ся, аж піт проймав.. Сяду та перепочну.

— Ну, та й добряче сидіти, в куди простягти ноги і спиною об віщо обпертись, — подумав Пилипко, простягаючи напружені ноження та і прихилиючись головою до товстої деревини.

Їму було так хорошо... Холоду він не почував: руки і ноги теплі — німіли, неміч чи сон колихав его стиха...

— Відпочну та її знову піду — хоч сьвітом добюсь до хрещеного батька... — Докажу таки матери, що Мороза її не злякавсь... Не страшний він мені... хоч спершу було наче страшно... А тепер?... ні... не боюсь... не страшний...

Пилипко затих, наче заснув... Що се таке?... Він почув: наче, що стрільнуло в єму: голова ходором заходила: поспались іскорки із очей — і разом усе перед ним осьвітилось...

Загоріла ся вся поляна якисш сизим сьвітлом. Серед того сизого сяйва почали сніжинки ворухитись, почали підніматись, вставати... Та які вони невеличкі, тендітні та білі?!... Личко — з машини

зерно, самі — з горошини, а рученята та ноженята, наче волос — тоненькі...

— Годі нам спочувать! загомоніли. Швидко сьвіт буде, дідусь наш прийде... Погуляймо та в довгії лози пограймо! І почали ставати одна до другої спиною. — Разом!... хтось гукнув. — Руки посплітались, задні посхилялись і передних підняли у гору: далі передні пригнулись, піднімаючи задних і — пішло, пішло.. — Усе кругом колесом так і заходило!... “Та й проворні які!” подумав Пилипко.

— Буде! погрілись! хтось крикнув. Давай танцювати, нашого гостя дивувати! — Якого? — Хлопця малого, що йшов до хрещеного батька посипати та просив у нас на пеньку відпочивати...

Ха-ха-ха! ха-ха-ха!

Як би то нам жениха...

Невеличкого, малого —

Хлопяточка молодого!...

“Дивись: ще й глузують!”, думає Пилипко... О вони кругом него, як той рій заходили.. Крутять ся, немов заверуха зняла ся.

— Шкода, що немає музика! знову чує Пилипко. — Де в господі подів ся наш музика? — Видно вихилив чи мало, стрічаючи новий рік, й заліг у дуплі відпочивати. — Ходім, єго збудимо. Доки він, бісова п'яниця, буде кутити!

Декілько пар кинуло ся ген до дупли-настого дуба... Закрутили ся над дуплом та незабаром у ньому й зникли. А ті, що zostались біля Пилипка, засьпівали:

Вставай, вставай п'яниченьку!

Годі тобі спати.

Заграй ти нам на скриноньці,

Дай потанцювати.

Незабавом з дупла показав ся чорний цв'іркун, на увесь рот позіваючи та ногою почухуючи.

— Прочумай ся, п'янице! Ач, як розіспав ся!.. кричать до него сніжинки.

— П'янице! огрузнув ся цв'іркун. Який я п'яниця? Ви мене напивали, чи що?

— А від чогож ти спиш?

— Від чого? Сон найшов!...

— Знаємо ми, відкіля той сон. Цілу ніч у попа гуляв, попову дочку звеселяв... Прочумайся та грай мерщі!

— У попа і без мене були свої музики. Віддає дочку після водохрестя, то там такого гостей зібралося, що й протовпитись ніяк. Цілу ніченьку гуляли... Музика тне, а всі танцюють.

— От і ти нам заграй, щоб і ми потанцювали.

— А плата буде?

— Буде.

— Яка?

— З інію водиця цупка!

— Подавіться ви нею! — скрикнув цьвіркун, сплюнувши.

Ну годі, не комизься та мерщі проси ся. Бо як повернеться дідусь Морозенко, то буде тобі лихая ненька!

— Ви так і звикли про все доводити дідові... Цокотухи! Становіться вже, буду грати.

І, надимаючись, він почав:

Цьвірін! Цьвірін!

Як би теплий черінь

Та горяче просо,
То спав би я й доси!
Жити мені холодно,
Бух!
Піду надіти кожух...

І цьвіркун мерщі плигнув у дупло. —
Всі сніжинки зареготались.

— Дивись, які тут дива! — промовив
чи подумав Пилипко.

— Ще не такі побачиш, хтось до
него обізвався.

Се зразу — щось як загуде! — тонко
та голосно запищало, наче в невеличку
дудочку загравав.

— Се наше Віхало йде,
Та музики за собою веде!

Скрикнула разом сніжинка і закрути-
ли ся серед поляни. Захитались гілки
на високому дереві і почали струшувати
в себе іній. То не іній, то ледви примітні,
білі, голеньки хлопята злітали з гілок
і кожде, вхопивши за руку сніжинку, по-
чали біля сніжинок крутити ся та гопака
вибивати.

Сніжинки собі, зіп'явшись на пальчики, дрібно ногами вибирали: сухе листя на ліщині подимало ся, гуло, деренчало: — ліщина об ліщину терлась-срипіла, а вітер поміж гілками так завивав, що в Пилипку аж у вухах писчало... Сніжинки з інієм крутили ся, збивали ся в купу і та купа росла, більшала і наче стовп піднімала ся в гору.

Віхало! віхало!

Наше любе втіхало!

Прийди ти до нас,

Звесели нам час!

Все кругом пищало,, верещало, гуло...

Аж ось зявило ся й Віхало.... Товсте та кругле, наче здоровенна копиця, воно десь зза дерева взяло ся і вхопившись за верхівя гілок цупкими, лапастими руками, почало спускати ся серед поляни.... Товсті, як лантухи, его ноги у повітрі гойдали ся: снігова одежа на єму крутила ся — лопотіла, а кустрата голова на всі боки майтолала ся...

— Помочи дайте! помочи дайте!... Піддержуйте, щоб не впав, бува. я, та не

забив ся, — товстим, охрипим голосом
загуло Віхало...

Сніжинки з інієм ще більше закрити-
ли ся, стовпи здіймаючись в гору і той
стовп підвели під Віхало...

— Ху-у! заморив ся! сказало Віхало
і по стовпу почало спускати ся на пля--
ну.

Гу-гу-у-у! загуло... Віхало і все кру-
гом него закрутило ся...

У Пилипка потемніло в очах: голова
кругом заходила, у вухах дзвонило, мов
в дзвони, гадки почали меркнути — зни-
кати... Єго щось хитає — колише...

Засни, засни, мій синочку,
Малая дитино!

чує він, крізь сон, чийсь любий голос...
То мати над ним котка сьпіває, чи хто
иньший?... Ні — то не матусин голос, то
хтось другий над ним похилив ся... “Чо-
гож воно тісно так стало?... Хто се на
мене таком холодом дише?...” плутаєть
ся в Пилипковій голові... “Се ти — діду-
гане, Морозе? се твої лихі учинки?...”

На щастє, на здоровя, на новий рік!" загуло в Пилипка у вухах... тисяч сьвічок засьвітило у вочах і — він побачив дідугана Морозенка. Здоровенна, наче винницький казан, голова єго була закустрана цілим оберемком білого снігу: довга як помело борода, виплетена з товстих віскряків криги: товсті настобурчені брови густо покриті білим інїєм, а сіро-зелені очи, наче волосожари, виблискують холодним сьвітом... Тихо схилився він над Пилипкєм, подививсь, мов милував ся, на єго личенько біле-покійне і — сьвітнувши хижими очима — приложивсь до теплих ще устоньків Пилипкових своїми холодно-палючими устами..... Не зітхнув Пилипко, не струснув ся!...— Все в ньому й кругом нього затихло, покрило ся темним, холодним спокоєм....

Вже білий сьвіт носив ся по-над землею: надумалось сонце вставати і послало вперед себе аж два червоні стовпи. Стоять вони на краю неба, підняли ся ви-

соко у гору, боують своїм червоним сьвіт-
том, — пророкують людям щось лихе
сьогодні...

— На щастя, на здоровя, на новий
рік!

Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку
пашницю, — почуло ся Катри крізь сон.
— Вона кинулась: відкрила очі, — та й
не стямила ся... Де лежав Пилипко —
тільки слід єго: чорніє дїряве ряденце,
бованїє примнята подушка.

Вона миттю стрібнула з печи до до-
лу — і побачила табун посипальників,
що товпились біля порога.

— Ви не бачили Пилипка? — питає.

— Ні... поторопіли ті.

— Боже-ж мій, Боже! — вдарилась в
телеси Катря. — Він таки не злякав ся
не послухав ся — пішов!

Та вхопивши на опажги кожушинку,
як навісна, помчала ся з хати. — Хлоп-
чики постояли трохи — і здивовані пі-
шли собі далі.

— А куди се? Куди се так швидко?
— гукали до неї з дворів селяне, дивую-

чись, що Катря так зарані і так прудко біжить улицею.

Не дослухала ся вона до того допитування: вона навіть не бачила нічого перед собою, окрім одного Пилипка.

— Пилипку! сину мій! синочку... І куди ти пішов ся по такому лютому морозу?... Куди ти зняв ся по такому скаже-ному холоду?... гукала вона на бігу, думаючи, що те гукання раніш від неї добіжать до сина, подасть єму звістку — як побиваєть ся за ним єго мати!

Вітер подихав проти неї — і геть од-носив назад Катрин нестямний лемент.

Недопнявши гуком, вона надолужала бігом... Аж мерзла земля гула під нею — так вона мчала ся! У грудіх дух затинав ся, серце, як не вускоче, билось — а вона несла ся!... Вона не потурала ні-нащо... Хиба вона дише для себе? Хиба серце бєть ся для неї? Хиба не все одно, коли те ї друге — стане, як єго на сьвітї не стане?... І чому вона не птиця? Чому в неї не вирости крила?... Стрілою би вона пустила ся навздогінци: рябцем би упала — де єго спіткала: сизим орлом під-

хопила на свої крила — і миттю до дому примчала!... Та ба! Нема в неї крилець: їй Богом не дано літати... Хай-же одбувають за все ноги!

І Катря не жаліла своїх ніг: скільки хапало духу — мчала ся: спотикала ся об груду, падала у високі кочугури снігу і викарабкавшись, знову несла ся далі та далі.

Ось вона вже й білія лісу... Ось і в ліс убігає... Бита дорога послала ся в право... А то чий слід верне на ліво?.. На чистім снігу сьвіжий слід малої ноги... Катря, як укопана... “Не вже се Пилипчин слідочок?... Збились в ночі із шляху?..” ударило Катри в голову.. “Та не вжеж то, Господи?!” скрикнула вона, не знаючи, що й робити, — чи іти по шляху, чу вернуть по сліду... “А може воно далі і на шлях натрапило?... Піду по сліду” — подумала Катря і наче п'яна, хитаючи ся, тихо поплела ся сьвіжим снігом в гущавину ліса.

Ясне сонце почало підніматись десь далеко за лісом і його червоний сьвіт слав ся у лісі по снігу, а на опушених інїєм ви-

соких гильках стрибало єго ясне проміння, висьвічуючи то жовто-зеленими, то червоно-синими іскорками. Наче зачарований велетень стояв ліс, опушений увесь інієм білим, прикритий й пронизаний наскрізь соняшним сяйвом... У ньому було тихо, холодне повітря від лютого морозу здається, загускло, ані ворухнеться, — чисте, прозоре, спокійне...

Хто утерпів би не застановить ся, щоб налюбувати ся тою чарівничою красою?

Отже Катри байдиже про те! Не до того ї щоб чим милуватись на світі... — Вона тієї чарівничої краси не примічає, та й не баче. Вона вбачає тільки свіжий слід по снігу і боїть ся єго загубити. Чорною марою тиняється вона по тому сліду: хилляє то на право, то на ліво — куди він поверне: їй, навіть, не западає у голову, до чого він доведе: вона тільки одного бажає — швидче, хутше знайти свого Пилипка!...

Он слід ріжеть ся прямо на кущ ліщини... Ні — не в кущ він пішов, а повернув по за кущем. Чмелена Катря за

ним повертає і... опинилась серед невеликої круглої поляни.

Бистре око її не помилило ся,— вгледіло зразу, що Катри треба, і вона як стріла понинула до пенька, на которому сидів Полипко, приклонившись до дерева головою...

— Пилипку!... синочку мій!... — нестямно скрикнула Катря і — вхопилась за него...

Палючий огонь не опік би так боляче її рук, як опекло їх холодне Пилипкове тіло!...

У Катрі перед очима дим закурив... запекло біля серця... голова кругом заходила... Якась невиразна думка знялась у її голові, проплазала горячим мозком та там і заколіла...

Опукою повалила ся Катря біля сина та вже більше й не підводилась.

У неї од нестямка розірвало ся серце!

На третій тільки день кинулись селяне шукати Катрю і знайшли її уже задубілу біля мерзлого сина.

— Отаке то вчинило ся! Не даром сонце всі отсі дні такі стовпи ставило, — мовив старий дід, оглядаючи холодні трупи.

— Шкода молоді сили: подавив мороз.

— Та й краще! одказав Катрин близький сусіда, високий та сухий, паче дошка, чоловік. — Не задавив би мороз, то голод догриз!

— А хлопчик?... Яка то була утішна дитина! знову каже дід.

— жалуйте, діду, малого: ранійше умерло — менче горя знати-ме! знай одно товче Катрин сусіда.

Люде тільки важко зітхнули та перехрестили ся... Чи не від божевільних річей Катрі сусіди?

LIBRARY U. OF I. URBANA-CHAMPAIGN

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 079348287